

ŞEYTAN TAŞLAMA

(bk. CEMRE).

ŞEYTÂNİYYE

(الشيطانية)

Muhalliflerince Şeytânüttâk diye anılan aşırı Şii Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. Nu'mân el-Ahvel'e (ö. 160/777 [?]) nisbet edilen Nu'mâniyye fırkasının diğer adı (bk. ŞEYTÂNÜTTÂK).

ŞEYTÂNÜTTÂK

(شيطان الطاق)

Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. en-Nu'mân b. Ebî Tarife el-Beceli el-Ahvel es-Sayrafi el-Kûfi (ö. 160/777 [?])

İlk Şii kelâm âlimlerinden.

Becle kabilesinin mevlâsı olup gözündeki şaşılık yüzünden "Ahvel" lakabıyla anılır. Kaynaklarda babasının ve dedesinin isimleri farklı şekillerde gösterilmekte, bunların birçoğunda babasının adı Ali, bazılarında ise Nu'mân diye zikredilmektedir (meselâ bk. Nevbahtî, s. 78; İbnü'n-Nedîm, s. 218; Şeyh Müfid, s. 204; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *el-Fihrist*, s. 161-162). Bunun sebebi, küçük yaşta babasını kaybettiğinden dedesi Nu'mân tarafından yetiştirilmiş olmasıdır (Cezzâr, II, 825). Kûfeli olan Şeytânüttâk, Kûfe çarşılarından Tâkulmehâmîl'de sarraflık yapıyordu. Mesleğinde altın paraların sahte olup olmadığını bir bakışta anlayabilecek kadar maharet kazandığı için "Tâk çarşısının en zeki insanı" anlamındaki bu lakapla anılmıştır. Ancak bir bakıma yergi niteliği taşıyan bu lakabın mezhaplar arası tartışmalar sebebiyle kendi mensuplarıncâ "Sâhibüttâk", veya "Mü'minüttâk" lakaplarıyla değiştirilmesine özen gösterilmiştir. Hayatının bir kısmını Medine'de geçirdiği anlaşılan Şeytânüttâk'ın bazı Şii kaynaklarında Ali b. Hüseyin Zeynelâbidîn, Muhammed el-Bâkır ve Ca'fer es-Sâdık'la görüştüğü, özellikle Muhammed el-Bâkır'dan ders aldığı ve Ca'fer es-Sâdık'ın güvendiği öğrencilerinden biri olduğu belirtilir (Ebû Mansûr et-Tabersî, II, 367; Meclisî, XXIII, 6). Ayrıca Mûsâ el-Kâzım'ın yakın dostluğunu kazanmış, Hişâm b. Sâlim el-Cevâfiki ile birlikte Mûsâ el-Kâzım'ın imâmet makamına gelmesine katkıda bulunmuştur. Şeytânüttâk, 148-183 (765-799) yılları arasında ve büyük ihtimalle 160 (777) yılında vefat etmiştir.

Şeytânüttâk, II. (VIII.) yüzyılın ortalarında kelâmcılığıyla öne çıkan önemli Şii âlimlerinden biridir. İbnü'n-Nedîm onun zeki ve hazırcevap bir kelâmcı olduğunu belirtirken Şeyh Müfid, Ca'fer es-Sâdık tarafından övüldüğünü bildirmiştir. Kelâmla ilgili görüşlerinin olgunlaşmasında Şii âlimlerinden Zürâre b. A'yen, Hişâm b. Hakem ve Hişâm b. Sâlim el-Cevâfiki'den etkilendiği anlaşılmaktadır. Mu'tezile âimleri başta olmak üzere Mürcii ve Hâricî âimleriyle de karşılaşan Şeytânüttâk özellikle imâmet konusunda onlarla tartışmalarda bulunmuş ve bu konuda eserler yazmıştır. Eserleri günümüze ulaşmadığı için görüşleri kaynaklarda zikredildiği kadarıyla öğrenilebilmektedir. Eş'arî'nin kaydettiğine göre Şeytânüttâk, Allah'ın haddizatında cahil değil âlim olduğunu, nesne ve olayları ise takdir ve murat ettiği zaman bilebileceğini, O'nun takdir ve dilemesi olmadan "şey" (varlık) teşekkül etmediğinden bilmesinin mümkün görülmediğini ileri sürmüştür (*Mağâlât*, s. 37). Şehristânî ise Şeytânüttâk'ın Hişâm b. Hakem'den etkilendiğini belirtir; ona göre ilâhî takdir irade anında vücut bulur, irade ise Allah'ın fiilinden başka bir şey değildir (*el-Milel*, I, 190). Şeytânüttâk ile hemşehrisi Ebû Hanîfe arasında önemli tartışmaların cereyan ettiği bilinmektedir.

Sünnî kaynakları Şeytânüttâk'ı özellikle teşbih konusundaki görüşleri sebebiyle ele alır. Allah'ın cisim değil insan sûretinde bir nur olduğunu iddia eden Şeytânüttâk bunun, "Allah Âdem'i sûreti üzere yarattı" ve, "Allah Âdem'i rahmânın sûreti üzere yarattı" meâlindeki hadislerde bildirildiğini (Buhârî, "İstîzân", I; Müslim, "Birr", I 15, "Cennet", 28) ve bu haberlerin tasdik edilmesi gerektiğini söyler. Ancak Şehristânî onun bu teşbih anlayışından döndüğünü nakleder (*a.g.e.*, I, 190-191). Ayrıca Şeytânüttâk İmâmîyye Şiâsî'nin imâmet doktrininin şekillenmesinde belirleyici rol oynamış, "bizzat nas ile tayin edilmiş Ehl-i beyt'ten bir imamın varlığı" şeklindeki vasiyet doktrinini ortaya koymuş ve bunun sistemleştirilmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Ca'fer es-Sâdık'ın vefatından sonra oğlu Mûsâ el-Kâzım'ın imam olduğunu kabul etmiş ve farklı görüşlere karşı çıkmıştır. Bazı Sünnî kaynaklarında kendisine Şeytâniyye diye bir fırka nisbet edilmekteyse de Şehristânî onun taraftarlarını Nu'mâniyye diye isimlendirmiştir (*a.g.e.*, I, 190).

Şeytânüttâk'a nisbet edilen eserler şunlardır: *Kitâbü'l-İmâme*, *Kitâbü'l-Ma'ri-fe*, *Kitâbü'r-Red 'ale'l-Mu'tezile fî imâ-*

meti'l-mefdûl, *Kitâbü'l-Cemel fî emri Talha ve'z-Zübeyr ve 'Âişe*, *Kitâbü İsbâti'l-vaşıyye*, *Kitâbü İf'al la tef'al*. Necâşî ayrıca *Kitâbü'l-İhticâc fî imâmeti emîri'l-mü'minîn*, *Kitâbü Kelâmihi 'ale'l-Havâric*, *Kitâbü Mecâlisihî ma'a Ebî Hanîfe ve'l-Mürcci'e* adlı eserleri ona izâfe etmiştir (*er-Ricâl*, II, 203-204).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 17; Hayât, *el-İntişâr* (nşr. Muhammed Hicâzî), Kahire 1988, s. 36; Sa'd b. Abdullah el-Kummî, *el-Mağâlât ve'l-fırak* (nşr. M. Cevâd Meşkûr), Tahran 1963, s. 88-89; Nevbahtî, *Fırku's-Şî'a* (nşr. M. Sâdık Âl-i Bahrülülüm), Necef 1355/1936, s. 78; Eş'arî, *Mağâlât* (Ritter), s. 37, 51; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. İbrâhîm Ramazan), Beyrut 1415/1994, s. 218-219; Şeyh Müfid, *el-İhtîşâs* (nşr. Ali Ekber el-Gaffârî - Mahmûd ez-Zerendî), Beyrut 1414/1993, s. 204; Bağdâdî, *el-Fark* (Abdülhamîd), s. 71; Ahmed b. Ali en-Necâşî, *er-Ricâl* (nşr. M. Cevâd en-Nâinî), Beyrut 1408/1988, II, 203-204; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *el-Fihrist*, Beyrut 1403/1983, s. 161-162; a.mlf., *İhtiyârü ma'rifeti'r-ricâl* (nşr. Hasan Mustafavî), Meşhed 1348 hş., s. 185-191; Şehristânî, *el-Milel* (nşr. Ahmed Fehmî Muhammed), Beyrut 1413/1992, I, 190-192; İbn Şehrâşûb, *Me'âlimü'l-'ulemâ'* (nşr. M. Sâdık Âl-i Bahrülülüm), Beyrut, ts. (Dârü'l-edvâ), s. 95; Ebû Mansûr et-Tabersî, *el-İhticâc* (nşr. M. Bâkır el-Müsevî), Beyrut 1403/1983, II, 367, 379-381; Zehebî, *Siyeru a'lâmî'n-nübelâ'* (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.), Beyrut 1997, X, 602-604; Makrîzî, *el-Hıtat*, Kahire 1987, II, 348, 353; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân*, Beyrut 1390/1971, V, 300-301; Şüsterî, *Mecâlisü'l-mü'minîn*, Tahran 1365 hş., I, 371-373; Meclisî, *Bihârü'l-enbâr*, Beyrut 1403/1983, X, 295-296; XXIII, 6; XLVII, 262, 343; *Hediyyetü'l-'ârifîn*, II, 8; Muhammed b. Ali el-Erdebîlî el-Garavî el-Hâirî, *Câmî'u'r-ruvât*, Beyrut 1403/1983, II, 208-209; *A'yânü's-Şî'a*, I, 22; Abdullah Ni'me, *Felâsifetü's-Şî'a*, Beyrut 1987, s. 505-507; Ebû'l-Kâsım el-Hûi, *Mu'cemü ricâlil-hadis*, Beyrut 1409/1989, XVII, 302-304; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'ellifîn*, II, 825; D. Gîmaret, "Şaytân al-Ŧâk", *EI²* (İng.), IX, 409.

HALİL İBRAHİM BULUT

ŞEYYAD HAMZA

(ö. 749/1348-49'dan sonra)

Mutasavvîf şair.

Anadolu sahası Türk edebiyatının ilk şairlerindenidir. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. M. Fuad Köprülü, Şeyyad Hamza'yı XIII. yüzyılda yaşamış bâtinî babalardan biri olarak tanıtır. Şeyyad lakabının şehirden şehire gezen Kalenderî, Haydarî, Babâî gibi bâtinî zümrelere mensup bir nevi "serseri derviş" (Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 262; *KCs.A*, I/3 [1922], s. 183-184) ve "yalancı; mutrip" (Uzluk, VII/4 [1949], s. 591) gibi anlamları üzerinden onun kimliği tartışılmışsa da bugün artık şeyyadın, XIII-XIV. yüzyıllarda Mevlevîler arasında yüksek sesle manzumeler teganni eden